

D/2025/45/13 – ISBN 978 90 209 1085 8 – NUR 840

Vormgeving omslag en binnenwerk: Gert Degrande | De Witlofcompagnie

© De auteurs & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2025.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Vaartkom 41 bus 01.02
3000 Leuven
België

Postbus 23202
1100 DS Amsterdam
Nederland

www.lannoocampus.com

MOTIVEREND LESGEVEN **HOE? ZO!**

KOP

1
Lo

Leerlingen
ontvangen

2
Lp

Lesprogramma
presenteren

3
Vu

Verwachtingen
uitwisselen

4
Lb

Leerdoelen
bespreken

5
Va

Voorkennis
activeren

6
Kd

Kennis
delen

7
Vg

Voorbeelden
gebruiken

8
Bc

Begrip
controleren

ROMP

9
lb

Inoefenen
begeleiden

10
Oo

Oefenen
organiseren

11
Vo

Verwachtingen
opvolgen

12
Ro

Resultaten
ophalen

13
Rs

Reflectie
stimuleren

STAART

14
La

Les
afsluiten

14 ELEMENTEN *wil*
DIE JE ALS DOCENT MOET
TOEPASSEN

PEPIJN DOUSI, SAM MOEKE
AARNOUD VAN NIEUWENHUIJZE
EN NATHALIE AELTERMAN

**Lannoo
Campus**

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	7
Hoe dit boek is opgebouwd? Zo!	9
Hoe je dit boek kan lezen? Zo!	15

DEEL 1	Het fundament van motiverend lesgeven	17
	De ketting van motivatie als gids voor de motiverende docent	19
	Motivatie: van moeten naar willen in de klas	22
	Effecten: waarom de kwaliteit van motivatie ertoe doet	25
	ABC: de motor voor motivatie en groei	26
	Omgeving: lesgeven vanuit een ABC-mindset	32
	Naar een motiverend evenwicht	39
	Samengevat: de ketting van motivatie als gids	43

DEEL 2	14 elementen voor een motiverende les	45
---------------	--	----

KOP

1. Leerlingen ontvangen	49
2. Lesprogramma presenteren	67
3. Verwachtingen uitwisselen	89
4. Leerdoelen bespreken	109
5. Voorkennis activeren	127

ROMP

6. Kennis delen	149
7. Voorbeelden gebruiken	171
8. Begrip controleren	189
9. Inoefenen begeleiden	209
10. Oefenen organiseren	231
11. Verwachtingen opvolgen	251

STAART

12. Resultaten ophalen	275
13. Reflectie stimuleren	297
14. Les afsluiten	317

Veelvoorkomende lessituaties

	337
1. Prettig contact met leerlingen	341
2. Kennis overdragen	344
3. Strakke lesstructuur	347
4. Leuke/activerende werkvormen	350
5. Efficiënte lestijd	353
6. Complexe concepten uitleggen	356
7. Vertrouwen op zelfsturing	359

Bronnen	363
----------------	-----

Bijlagen

leessuggesties/boekentips	371
antwoorden toets jezelf	373

INLEIDING

.....

Heb je wel eens zo'n moment in de klas gehad dat een leerling zuchtend vroeg: "Waarom moeten we dit eigenlijk leren?" Of dat je met een lokaal vol leerlingen zit die met van alles bezig zijn, behalve datgene wat jij voor ogen had in jouw les?

Eerlijk is eerlijk, op zulke momenten is het lastig om je eigen enthousiasme te bewaren en gemotiveerd les te geven. Maar stel je eens het tegenovergestelde voor: een klas vol leerlingen die nieuwsgierig zijn, vragen stellen en met energie aan de slag gaan. Een klas waarin het voelt dat jullie samen aan het werk zijn. Klinkt goed, toch?

De motivatie van leerlingen is niet iets waar je omheen kan; het is de sleutel tot succes én welbevinden in de les. Gemotiveerde leerlingen doen actief mee, zijn niet bang om fouten te maken en groeien van de uitdagingen die je ze biedt.

Maar hoe zorg je ervoor dat jouw leerlingen 'de wil' ervaren om te leren?

Met dit boek willen we je daarbij helpen. Door praktische tips te delen, gebaseerd op inzichten uit de wetenschap en onze jarenlange ervaring in de onderwijspraktijk. Ervaring die we hebben opgedaan in onze eigen lessen, maar ook door mee te kijken in lessen van collega-docenten en hierover met hen én hun leerlingen in gesprek te gaan.

We hebben ervaren dat een klas vol gemotiveerde leerlingen niet alleen bijdraagt aan betere resultaten en meer plezier, maar ook het docentschap (nog) toffer maakt. Een win-winsituatie!

Motiverend lesgeven is geen *one-size-fits-all*. Wat werkt in jouw klas, hangt samen met jouw manier van lesgeven, jouw vak, jouw leerlingen en de context waarin je werkt. Er is niet zozeer een beste manier. Daarom schrijven we je niet voor hoe je moet lesgeven. Er is wel onder bepaalde omstandigheden een meer optimale manier. Daarom nodigen we je uit om in je eigen context te onderzoeken welke inzichten werken. Ontdek wat je al doet en wat werkt (dat is vaak meer dan je denkt!) en kijk met welke kleine aanpassing je een groot verschil kan maken. Soms volstaat het om op een bepaald moment in je les iets toe te voegen of juist weg te laten.

Hoe dit boek is opgebouwd? Zo!

Dit boek bestaat uit drie delen. In deel 1 nemen we je mee in de fundamentele basis van motiverend lesgeven. Deel 2 reikt vervolgens concrete en praktische, door de wetenschap geïnformeerde, handvatten aan. Dit doen we aan de hand van de opbouw van een les. In deel 3 worden veelvoorkomende lessituaties beschreven met suggesties om de situatie (nóg) motiverender te maken.

Dit deel gaat over de ketting van motivatie die gebaseerd is op de wereldwijd leidende en sterk wetenschappelijk onderbouwde motivatietheorie: de zelfdeterminatietheorie van Edward Deci en Richard Ryan. Binnen deze theorie staan drie psychologische basisbehoeften centraal; autonomie, verbondenheid en competentie. Al decennialang blijkt uit onderzoek dat tegemoetkomen aan deze basisbehoeften een positief effect heeft op de kwaliteit van de motivatie en daardoor op de prestaties en het welbevinden van leerlingen.

Aan de hand van de ketting van motivatie maak je in dit deel van het boek (hernieuwd) kennis met de basis van motiverend lesgeven. Je krijgt inzicht in hoe factoren in de omgeving, zoals het klasklimaat en je lesaanpak, ondersteunend of belemmerend kunnen werken voor de motivatie van je leerlingen, en tot gunstige of ongunstige effecten in hun denken, voelen en handelen kunnen leiden. Docenten die een nieuwsgierige houding aannemen, warm en respectvol met leerlingen omgaan en aandacht hebben voor het leerritme en -proces van leerlingen, dragen bij aan de basisbehoeften aan autonomie, verbondenheid en competentie bij hun leerlingen. Zo wakkeren ze de autonome motivatie en betrokkenheid van leerlingen aan.

In dit deel lees je over de 14 elementen die we selecteerden en onderverdeelden in drie opeenvolgende en samenhangende fases van je les; de kop (inleiding), de romp (kern) en de staart (afronding).

Voor de keuze en inhoud van de elementen hebben we ons laten inspireren en informeren door:

- onderzoek naar de effectiviteit van docenten,
- inzichten over didactisch en pedagogisch docentgedrag vanuit verschillende wetenschapsvelden, zoals de sociale psychologie, de cognitieve psychologie, de ontwikkelingspsychologie en natuurlijk de motivatiepsychologie,
- wetenschappelijk onderzoek naar en inzichten over zelfregulerend leren en zelfsturing,
- onze jarenlange praktijkervaring in het onderwijs.

We zijn tot deze 14 elementen gekomen, omdat het volgens ons momenten in je les zijn waarop jij het initiatief neemt om, pedagogisch en didactisch, het leerproces van je leerlingen te voeden en te begeleiden. Het zijn momenten waarop jij condities creëert voor je leerlingen zodat zij hun vakkennis en vaardigheden opbouwen én verantwoordelijkheid nemen voor het sturen van hun eigen leerproces.

De elementen kunnen je helpen om inzicht te krijgen in waar voor jou de hefboom zit om je les (nóg) motiverender te maken.

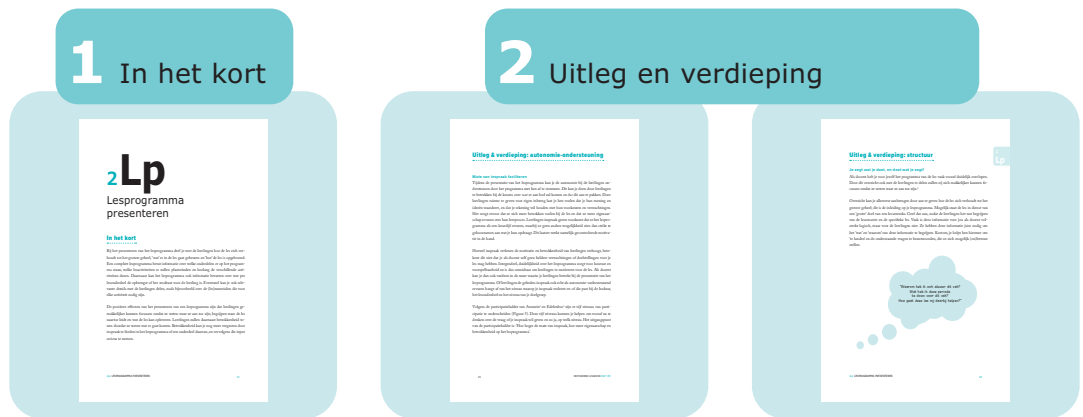
Het is volgens ons niet zo dat alle elementen altijd én in deze volgorde in iedere les terug moeten komen. Wel denken we dat er een drietal elementen als fundament kunnen fungeren. Dat is voor ons de combinatie van **Leerdoelen bespreken**, **Oefenen organiseren** en **Resultaten ophalen** (Figuur 1). Deze elementen uit de kop, de romp en de staart zijn bij uitstek geschikt om een samenhangende les te verzorgen. Vervolgens kan je kijken welke elementen je daaraan wil toevoegen. De meest effectieve combinatie en volgorde van de elementen in jouw les zijn onder andere afhankelijk van de leerdoelen, de beginsituatie en

behoeften van je leerlingen, het zelfstandigheidsniveau van de groep en de beschikbare tijd en middelen.

Alle elementen zijn zo beschreven dat je zowel theoretische als praktische informatie krijgt. De inhoud van ieder element is altijd op dezelfde wijze opgebouwd (Figuur 2).

FIGUUR 1: Basiselementen voor een samenhangende les.

FIGUUR 2: Overzicht opbouw element.

1 • In het kort

Ieder element start met een korte uitleg over de essentie van het element, gevolgd door voorbeelden van demotiverend (controlerend en chaotisch) en motiverend (structurerend en autonomie-ondersteunend) docentgedrag bij het toepassen van het element in de les. Deze voorbeelden kan je bijvoorbeeld gebruiken als ‘observatiecriteria’ waarbij het demotiverende gedrag de psychologische basisbehoeften actief ondermijnt en het motiverende gedrag deze juist actief ondersteunt.

2 • Uitleg en verdieping

In de uitleg en verdieping gaan we dieper in op relevante concepten uit wetenschappelijk en praktijkgericht onderzoek. Hierbij zijn we uitgegaan van een tweedeling. Enerzijds richten we ons op de structurerende kenmerken, anderzijds op de autonomie-ondersteunende kenmerken van het element.

3 • Het motiverende evenwicht

Uit ervaring weten we dat het een uitdaging kan zijn om een element motiverend toe te passen. Zo kan structuur bieden soms als controlerend ervaren worden door leerlingen, terwijl veel ruimte laten voor het initiatief van leerlingen chaotisch kan overkomen. We hebben daarom bij ieder element de uitdaging van het motiverende evenwicht voor je beschreven. We belichten enkele mogelijke valkuilen en reiken positieve alternatieven aan om de valkuilen te voorkomen door bijvoorbeeld structuur of juist autonomie-ondersteuning toe te voegen.

DEEL

3

Veelvoorkomende
lessituaties

In dit deel vind je tot slot voorbeelden van lessituaties die je misschien zal herkennen. De situaties zijn gebaseerd op onze vele lesbezoeken en gesprekken met docenten. Je leest over de motiverende intentie van de docent en het (onverwachte) effect hiervan op de leerlingen. Omdat we ons kunnen voorstellen dat het lastig is om te bepalen wat je anders zou kunnen doen, delen we eerst een korte analyse van de situatie. Vervolgens geven we een suggestie waar volgens ons de hefboom zit, zodat je met een kleine aanpassing en/of toevoeging een motiverend(er) effect bereikt.

Hoe je dit boek kan lezen? Zo!

Nu je weet hoe dit boek is opgebouwd, zou je het boek van voren naar achteren kunnen lezen. Maar misschien heb je wel een andere behoefte. Daarom delen we graag een aantal suggesties over hoe je dit boek ook zou kunnen lezen. Ons advies is overigens wel om eerst deel 1 te lezen, omdat je hierdoor de overige inhoud beter kan begrijpen.

Na deel 1 zou je er bijvoorbeeld voor kunnen kiezen om eerst:

- naar de *demotiverende en motiverende gedragscriteria* te kijken aan het begin van elk element. Op het moment dat jij je herkent in de beschreven gedragingen in het chaotische en/of controlerende kwadrant, is er een kans dat je uitdaging ligt in het motiverend toepassen van het desbetreffende element.
- de *In het kort-pagina* van een element te lezen om te weten wat dat element in een notendop inhoudt en daarna de *Toets jezelf-pagina* om te toetsen of je bekend bent met de concepten die we aanreiken. Wanneer je merkt dat de vragen je nieuwsgierigheid aanwakkeren, kan het waardevol zijn om dieper in dat element te duiken.
- een specifieke lesfase – *de kop, de romp of de staart* – te kiezen, omdat je bijvoorbeeld ervaart dat daar voor jou nog een uitdaging ligt of om een bevestiging te krijgen van je huidige motiverende aanpak.
- deel 3 te lezen om aan de hand van veelvoorkomende situaties op zoek te gaan naar de hefboom waarmee je onverwachte (ongewenste) situaties kan proberen te voorkomen.

We hebben er in dit boek voor gekozen om te spreken over docent en leerling. Daarnaast gebruiken we in dit boek de hij-vorm. Respectievelijk kan je ook leraar, student en zij of hen lezen.

Oh ja, mocht je ooit een lesbezoek van ons hebben gehad en jezelf herkennen in een voorbeeld in dit boek, dan berust dit op louter toeval ...

1
Lo

Leerlingen
ontvangen

2
Lp

Lesprogramma
presenteren

3
Vu

Verwachtingen
uitwisselen

4
Lb

Leerdoelen
bespreken

5
Va

Voor kennis
activeren

6
Kd

Kennis
delen

7
Vg

Voorbeelden
gebruiken

8
Bc

Begrip
controleren

9
Ib

Inoefenen
begeleiden

10
Oo

Oefenen
organiseren

11
Vo

Verwachtingen
opvolgen

12
Ro

Resultaten
ophalen

13
Rs

Reflectie
stimuleren

14
La

Les
afsluiten

DEEL

1

Het fundament
van motiverend
lesgeven

De ketting van motivatie als gids voor de motiverende docent

.....

Tal van factoren beïnvloeden hoe leerlingen hun schooltijd beleven. Denk maar aan de inhoud van het curriculum, de groep waarin ze terechtkomen, het schoolbeleid, en de betrokkenheid en ondersteuning van hun ouders. Ook de docent speelt een sleutelrol in hoe leerlingen erbij zitten op school. Mede dankzij een motiverende docent zijn leerlingen enthousiast over wat ze leren, werken ze actief mee en behalen ze betere resultaten. Een demotiverende docent, daarentegen, is voor leerlingen vaak een bron van irritatie, stress en zelfs schooluitval. Maar welke aanpak is wel of net niet motiverend? Bestaan er motiverende principes waarop docenten zich kunnen beroepen om leerlingen dagelijks te (blijven) motiveren? En is het als docent wel mogelijk om een (meer) motiverende lesgeefstijl te ontwikkelen? Om een antwoord op deze vragen te formuleren helpt het om inzicht te krijgen in welke processen de motivatie, het welzijn en het leren van leerlingen beïnvloeden. De zelfdeterminatietheorie (ZDT) van Edward Deci en Richard Ryan^{1,2} vormt hiervoor bij uitstek de theoretische basis.

De ZDT is een sterk wetenschappelijk onderbouwde motivatietheorie waarvan de relevantie voor het onderwijs al veelvuldig is aangetoond. Het biedt ook een bruikbaar kader voor de praktijk, omdat het inzicht geeft in hoe factoren in de omgeving, zoals het schoolklimaat en de aanpak van de docent, ondersteunend of belemmerend kunnen werken voor de motivatie van leerlingen. En hoe gemotiveerd leerlingen zijn, hangt op zijn beurt dan weer samen met hoe ze denken, voelen en zich gedragen in de klas.³ We benoemen deze samenhang tussen context, motivatie en effecten ook wel als de ‘ketting van motivatie’.

FIGUUR 1: Ketting van motivatie geïnspireerd door de zelfdeterminatietheorie.^{1,2}

De ketting van motivatie laat zien dat een motiverende lesgeefstijl van de docent zal bijdragen aan de bevrediging van de psychologische basisbehoeften aan autonomie, verbondenheid en competentie bij de leerlingen. Hoe meer leerlingen een gevoel van keuze ervaren, goede relaties met hun docent en medeleerlingen kunnen opbouwen en zich kunnen ontplooiën in de klas, hoe meer ze met interesse en volle overtuiging naar de les komen.⁴ Wanneer leerlingen naar de les komen omdat ze dat willen, eerder dan omdat het een zaak van moeten is, dan verwerken ze de leerstof grondiger, zitten ze beter in hun vel en hebben ze een kleinere kans op schooluitval.⁵ Omgekeerd, een lesgeefstijl die druk zet op leerlingen of hen aan hun lot overlaat, zal gevoelens van druk (autonomiefrustratie), eenzaamheid (verbondenheidsfrustratie) en falen (competentiefrustratie) bij de leerlingen in de hand werken. Leerlingen ervaren hun schoolwerk dan als een karwei dat *moet* gebeuren of worden moedeloos⁴, waardoor ze minder betrokkenheid laten zien, oppervlakkiger leren, zich meer vervelen en sneller opgeven.⁵